

DOF - Dansk Ornitologisk Forening

Fra Pechora til Anadyr

Kom med tegner og forfatter Jens Gregersen så langt man kan komme mod øst i Sibirien. I løbet af de seneste år har Jens tilbragt flere måneder i et land med så gigantisk geografi, at Danmark næsten synes som en villahave i sammenligning.

Taler man om Rusland og Sibirien, har man at gøre med ufattelige afstande. Først når man har været der, forstår man storheden. Da jeg i 2003 tilbragte sommeren ved Pechora flodens munding, syntes jeg, at det var meget langt væk. Det er jo ikke engang Sibirien, idet Ural bjergene ligger endnu et stykke mod øst. Men det er pibesvanernes og bramgæssenes land, hvor russiske og hollandske ornitologer har forsket meget, særligt i den stærkt ekspanderende bramgås.

Mine bekendtskaber under dette første ophold førte mig videre til Taimyr halvøen, som er det centrale Sibirien, men alligevel ikke, for byen Dickson ligger i den vestlige del af Taimyr ved Yenisei flodens munding. Og derfra strækker denne halvø sig 1.000 kilometer mod øst, næsten til Lena flodens enorme delta. Nærmeste by er Tiksi, hvor der ligesom ved Dickson findes biologiske stationer, som er bemandedt årligt.

Efter opholdet på Taimyr i 2005 fik jeg mulighed for at deltage i en ekspedition, så langt man kan komme mod øst, nemlig til Anadyr flodens udmunding i Beringshavet. Fra Moskva flyver man direkte derud, det er ni timer i luften over ishav, floddeltaer og tundra, som åbenbarer, at verden stadig er stor.

I Sibirien er der Krasnojarsk, dernæst Yakutia, Magadan og til sidst Chukotka med staden Anadyr, opkaldt efter floden. Delstaten Chukotka er opkaldt efter Chutker-folket som mest levede på halvøen mod nord, der rækker over mod Alaska. De var eskimoer. I dag befolkes Chukotka af russere, de tidligere eskimoer og et asiatisk folk fra Koryakbjergene.

I denne artikel vil jeg fortælle om mit ophold på Vesttaimyr i 2005 og Chukotka i 2006-2010. En særlig rolle spiller skenæbsrylen, idet jeg har været med på de ekspeditioner, der søger at finde nye ynglepladser for denne fugl, som russiske og engelske forskere spår vil være uddød i 2025.

Sibirisk hjejle har sine tætteste bestande på Taimyr, men den er udbredt helt til Beringshavet. Illustration: Jens Gregersen

Tåge og dis på Taimyr

Taimyr er ikke for mennesker, der vil have sol. Her er en normal sommer præget af tåge og dis, i hvert fald langs kysten hvor isen ligger til langt ind i juli. Når varmen kommer fra syd, giver det tåge, ofte i uger, mens der nogle kilometer inde i landet er høj sol.

Taimyr halvøen, der er stor som det centrale Europa, strækker sig mod nord i Ishavet. Meget er lavland og kendt som mammutternes land. Mod nordøst hæver terrænet sig i lave bjerge. På det nordvestlige Taimyr, hvor Jenisey floden har sit brede udløb ved Dickson, findes et af få referenceområder for ynglende arktiske vadefugle. Her ligger Willem Barents Biologiske Feltstation. Særligt i Sibirien er det småt med den slags steder. Egentlige biologiske stationer med målrettet monitoring af forholdene i tundraen, for eksempel med optællinger af ynglende fugle, findes ikke. På Wader Study Groups konference i september 2009 blev manglen på arktiske referenceområder især i Sibirien beklaget.

Fra Willem Barents Stationen ved Medusa Bay cirka 20 kilometer syd for Dickson foreligger en række optællinger og videnskabelige undersøgelser af ynglende fugle gennem 10 år. Hollændere har for eksempel forsket i dværgrylens ynglebiologi. Jeg optalte det fire kvadratkilometer store område i 2005 og tilbragte 40 dage i den taimyrske sommer.

Medusa Bugten med Willem Barents Biologiske Station, 7. juli 2005. Bugten ligger 20 kilometer syd for Dickson på nordvest-Taimyr. Rummelig feltstation med plads til 15 forskere. Illustration: Jens Gregersen.

Landskabet er hårdt slebet, bart og lavt med højdepunkter ikke over 50 meter, der hæver sig over kilometerlange spænd. Horisonten er nøgen, og kun klipper eller store sten tegner uregelmæssige konturer i det fjerne. Disse højdepunkter huser ofte et territorium for sneugle eller fjeldvåge, i hvert fald når der er lemmingår.

Sneuglen er kongen i tundraen på Taimyr. Selv om kjoerverne tugter både den og fjeldvågen, klæber deres territorier til uglernes domæner. Det skal måske lige slås fast, at det er mellemkjøve og lille kjøve, der er tale om på disse kanter. Ingen polarræve vover sig ind i sneuglernes territorier. Her er så trygt, at knortegæssene lægger sig til at ruge i en radius af nogle få hundrede meter rundt omkring sneuglernes territorier.

Sneugle i konfrontation med mellemkjole. Et optrin som ofte går for sig på Taimyr. Illustration: Jens Gregersen.

I 2005 blev der fundet 22 sneugleterritorer i et 20 kvadratkilometer stort område, men det var også et supergodt lemmingår. Det smittede af på alt, ikke mindst på dværgrylerne. Dværgrylerne får god ynglesucces, når der er lemmingår. Da æder rævene nemlig udelukkende lemminger. I dårlige lemmingår slår rovdyrene sig på æg, ikke mindst hos dværgrylen som er den almindeligste vadefugl i den fugtige tundra. Alene i det fire kvadratkilometer store tælleområde fandt jeg 80 reder af dværgryle, i nogle tilfælde med bare 12 meters afstand mellem rederne.

Når dværgrylerne ankommer, er der et liv af spillende små ryler. De flimrer rundt overalt, men allerede efter en uges tid bliver der stille igen. Så er rugningen i gang, og området synes helt tomt for dværgryler. Allerede 30. juni fandt jeg det første kuld nyklækkede unger.

Hen i juli blev dværgrylerne igen en synlig del af tundraen med deres ungekuld. Tillidsfuldt går de gamle rundt og ryle-snakker med deres unger, især hvis der er fare på færde i skikkelse af en kjove, polarræv eller undertegnede. Sådan nogle nyklækkede dværgryler er ikke større end humlebier.

Den krumnæbbede ryle yngler mest på den bare tundra, hvor reden ligger åben som en hjejles. Også den skal opleves lige efter ankomsten omkring 1. juni. En dag med lidt sollys er det fantastisk smukt at se den rustbrune fugl i sit rylespil. Den fremtoner som en helt anden art, end den man ser ved en dansk kyst sidst i juli.

Helt for sig selv er den sribede ryle, som er ny ynglefugl på Vesttaimyr. Den har bredt sig vestpå. Den følger sporene efter bæltekøretøjer, som har skabt dens foretrukne habitat. Tæt på beboelser kan store områder være ændret på grund af bæltekøretøjerne, der er det mest anvendte transportmiddel i tundraen.

En spillende sribet ryle skal opleves. Hannen kan udspile sit brystbånd af prydfjer, der ligner en udspilet sækkepibe, mens den svæver over tundraen og udstøder en nærmest elektronisk ”boomende” lyd. Enkelte par fandtes i det område, som jeg undersøgte, men den var ukendt her før 2001.

Anadyr 1.7.2006

Stribet ryle står vagt om sine nyklækkede unger. Den yngler i den truede tundra og er blevet udbredt helt til Taimyr. Dens hovedudbredelse er Alaska og Canada, men den breder sig fortsat østpå i Sibirien. Illustration: Jens Gregersen.

Så er der stenvenderne, de sibirske højler, præstekraverne og temmincksrylerne for ikke at tale om thorshøns. Odinshøns blev set, men det er for nordligt for den og næsten for sydligt til thorshanen, men netop i 2005 ynglede

enkelte i området. Man ser også brushøns ynglende så højt mod nord. Egentligt fugletræk var der de første to uger af juni, først knortegæs og blisgæs som trak mod nordøst, dernæst thorshøns og pomeransfugle i mængder, der trak over området i løbet af tre dage.

Hos småfuglene er lapværtingerne mest almindelige. Deres kald høres overalt, ofte iblandet snespurv og bjerglærke, mens rødstrubet piber var fåtallig og spredt. Gråsisken og til dels hvidsisken var der. Det kan være vanskeligt at se, hvad der er hvad, for de to arter overlapper meget i dragten. Gråsisken og hvidsisken findes spredt i terrænet og yngler mellem store klippelignende sten ligesom stenpikker og hvid vipstjert. En dag sad der tre skovspurve på feltstationen. De kan være kommet fra Dickson 22 kilometer mod nord, næppe fra Norilsk 300 kilometer sydpå.

Taimyr er kendt for rødhalset gås, der optrådte sparsomt i området. Ville man se den på yngleplads, måtte man gå 20 kilometer mod syd til en af de større floder med klippesider. Her fandtes småkolonier af denne prægtige gås i territorier af vandrefalk og i kolonier af Taimyrmåger. Længere inde på Taimyr ligger et af kerneområderne for den rødhalsede gås langs Paysina floden, som begynder centralt på Vesttaimyr for at rinde ud mod nord langt øst for Dickson. Det er et delta, hvor meget af den hollandske forskning i mørkbuget knortegås har fundet sted.

Rødhalsede gæs yngler sammen med Taimyrmågerne langs floderne, ofte på utilgængelige klipper. Hele verdens bestand af rødhalsede gæs findes på Taimyr. Illustration: Jens Gregersen.

Midt i juli begynder vadefugleungerne at blive flyvefærdige, og de ses i flodmundingerne, inden de forsvinder mod syd. Tundraens blomsterflor ændrede sig uge for uge, og befandt sig på toppen sidst i juli. Da er sneuglernes unger på vingerne, mens det ene store rypekuld efter det andet lader sig se. De første bær modnes, og det er allerede sensommer.

Sommeren er kort og intens, og man kan færdes ude døgnet rundt. Hver en time tæller for fuglenes ynglesucces i et landskab, hvor alt kan ske på vejfronten. Det kan storme eller bare blæse i dagevis, regnen kan sile ned i dagevis, der kan falde sne, og der kan være frost, om end jeg ikke oplevede nattefrost mellem 12. juni og 22. juli.

Turen til Dickson går med fly fra Moskva til Norilsk, et af verdens mest forurenede steder med minedrift og raffinering af nikkel. Så er man i en del af Rusland, hvor heller ingen russere har adgang uden videre. Fra Norilsk gik der fly til Dickson, byen på det nordvestlige hjørne af Taimyr, der næsten er affolket, som det er tilfældet med de fleste sibiriske byer, der ligner spøgelsesbyer. Skibene ligger på bunden af havnen, de fleste huse er ruiner, og der er et søle af kul overalt. Sneen er sort som den forfaldne statue af Lenin. Man kan blive tvunget til at være her i dage, hvis vejret er dårligt, ellers kan turen gå direkte til Willem Barents Biologiske Feltstation ved Medusa bugten. Over is på turen ud, over tundraen på vejen hjem.

Den største af alle rylere

Den islandske ryle står som symbolet på det mest højarktiske hos fuglene. Den lever så højt mod nord, som det kan lade sig gøre i den mest karrige tundra på Ellesmere i Nordøstgrønland, Taimyr, De Nordsibiriske Øer og Wrangel. Den findes også sydligere i Chukotka, hvor den mødes med sin slægtning den store islandske ryle, *Calidris tenuirostris*; rylen med det tynde næb. Den rigtige islandske ryle hedder *Calidris canutus*, hvilket hentyder til, at Kong Knud af England holdt af den på middagsbordet.

Hvem der holder af den store islandske ryle er uvist, men den er givet ligeså lækker i kødet, og der er så meget mere af den, at man kan se forskel i størrelsen på de to arter. Den store islandske ryle, storrylen, er meget anderledes i dragten, da den er plettet som en drossel på bugen. Pletterne går over i et kulbrunt brystbånd. Den er spraglet i farverne, hvilket er perfekt tilpasset fuglens ynglemiljø.

Storrylen er en bjergfugl, som er udbredt i det østsibiriske bjergmassiv fra Kolyma over Koryak til Golden Ridge ved Anadyr. Fuglen var for få år siden stort set ukendt i sit yngleområde, mens den var kendt som en almindelig vadefugl i sine vinterkvarterer hovedsageligt i Australien. Bestanden talte noget under hundrede tusinde individer. En del af fuglene flyver også mod vest i Asien, mens den kun er truffet i Europa ganske få gange. Så det er en ægte asiatisk vadefugl, der for mig var fuldstændig ukendt, da jeg i 2006 stiftede bekendtskab med den i bjergene nordøst for Anadyr.

Sidst i juni ses storrylerne gå med deres nyklækkede unger, hvor der er frodigt efter snesmeltning, ofte på siderne af bjerget. Illustration: Jens Gregersen

Man skal op på de lave forbjerge med plateauer på mere end nogle hundrede kvadratmeter og gerne 250-300 meter over havets overflade for at finde arten. Her er stenet med sparsom vegetation, men der er tykt af laver i jordfarver fra rustbrunt til kulbrunt. Det er her fuglens farver i yngledragten matcher terrænet så perfekt, at man bliver forbavset.

Den rugende storryle falder fuldstændig i med sten og de langsomt voksende laver. Da jeg så den sorte kulfarvede lav, som er meget udbredt i 100-300 meters højde, tænkte jeg, at det måtte være her, rylen ville ruge. Men hvordan nogensinde få den at se? Man bemærker kun denne fugl ved et tilfælde, hvis man kommer i rugetiden. En enlig fugl kommer flyvende og opfører flygtigt et sangspil, så lander den, og forsvinder i terrænet, måske for at afløse magen i rugningen.

Den store islandske ryle ankommer til sine ynglepladser i den sidste tredjedel af maj. Da bemærker man den, fordi den straks er i gang med sin sangflugt, der står på et par uger. Fuglene er meget tro mod lokaliteter, de en gang har valgt, og 3-4 par kan være ret tæt på hinanden på det samme bjerg. Når fuglene ankommer, er plateauerne næsten fri for sne, fordi sneen aldrig lægger sig i større mængde i disse flade områder. Det gør den til

gengæld på siderne af bjergene i slugterne, og det er herfra smeltevandet strømmer i begyndelsen af juni. Når ungerne er klækkede omkring 1. juli, er der rigeligt med fugtige områder med smeltevand. Det er her, de finder føden af myg og andre insekter.

Ryleungerne kan klare sig selv allerede efter 10 dage, og langsomt slipper forældrene dem af syne. Når de kan flyve, forlader de bjerget for at søge til kysterne, hvor der er meget mere mad. Inden den lange rejse til Australien skal der sul på kroppen, og det kan fuglene få mange steder langs lagunerne fra Anadyr og sydpå mod Kamtjatka

Verdens mest specielle vadefugl

Skerylen balancerer på randen af udryddelse. Måske er under 100 ynglepar tilbage. Denne spøjse vadefugl kan blive et ikon på linie med den uddøde gejrfulg. Det er først og fremmest dens udseende med spatelnæbbet, der gør skerylen anderledes. Umiddelbart ligner den en rødhalset ryle, men skerylen er kraftig af bygning. Det bliver i højere grad bemærket i yngledragten end i vinterkvarteret. De fleste, der har set en skeryle, har været i Thailand, hvor lavvandede kystområder er overvintrings- og rasteplasser i træktiderne. Størstedelen af bestanden overvintrer i Burma og Den Bengalske Bugt.

Skerylen har aldrig været talrig, men man troede ikke for alvor, at den var så sjælden som russiske biologer gjorde opmærksom på for knap ti år siden, da man havde været ude at lede efter den i yngleområderne i det østligste Sibirien.

Skeryle-han uden hun, Chukotka, juni 2010. Illustration: Jens Gregersen.

Det er hovedsageligt kysten ud mod Beringshavet, som er skerylernes yngleområde. Det er en strækning langs Chukotkas kyster på 4.000 kilometer, så det er noget af et område at eftersøge fuglen i. Det er disse ekspeditioner, jeg har været med på siden 2006.

Fra hovedstaden Anadyr bevæger man sig ud i landskabet enten i helikopter eller bæltekøretøj alt efter sommerekspeditionens mål. Formålet er at kortlægge faunaen i områder, hvor ingen biologer tidligere har været, så der er tale om store udfordringer ofte med lange perioder på feltfod. Det foregår i områder, hvor brun bjørn, jærv og ulv er nærværende, så snart man befinder sig i en afstand af cirka ti kilometer fra beboelse. Der bor kun 65.000 mennesker i Chukotka, som er på størrelse med Tyskland og Frankrig. Området består hovedsageligt af Koryak bjergene og Kolyma bjergene. Fuglelivet er en blanding af velkendte fugle som ryper, kjoever og lapværlinger til eksotiske arter som rubinnattergal, gråklire, storryle og stellersand.

Det er her skerylen findes, men kun langs kysten hvor dens levesteder er store floders udløb i laguner. Endnu i 2006 mente man, at bestanden var på 500 ynglepar, men i de senere år er man blevet klar over, at bestanden er væsentligt mindre. De største skeptikere regner ikke med over 100 par. Aktuelt kendes blot 20 par. Regner man statistisk på tallene for de lokaliteter, man har besøgt siden 2001, vil 50 par skeryler være maksimum. Hvert år har man besøgt potentielt egnede ynglelokaliteter uden at finde nye par. På de to største ynglepladser har nedgangen været dramatisk. Den nordlige havbugt Koliuchin Bay er stedet, hvor Pavel Tomkovich har undersøgt og beskrevet skerylen i 1980'erne på et grundlag af 50 par. I 2010 var 1 par tilbage her. En anden lokalitet mod syd, Meinopilgyna, som blev opdaget i 2001, talte da 80 par. Her fandtes kun 12 par i 2010.

Nyklækkede skeryleunger, Meinopilgyna, Chukotka, 6. juli 2010.

Skerylen ligner en art, der kan ende som et ikon i stil med dronten og gejrfulgen, måske inden internationale fuglebeskyttelsesorganisationer har forstået, hvor kritisk situationen er for den mærkelige vadefugl. I de senere år har man gjort en indsats i overvintringsområdet i Burma. Her fandt man for nylig en overvintringsplads med 80 skeryler, i øvrigt i selskab med 15.000 kærløbere og mange andre vadefugle.

I dette floddelta, som modsat mange andre lignende steder i Asien er landskabeligt intakt, har man påvist, at vadefugle af alle arter bliver fanget i store mængder til brug som menneskeføde. Ved hjælp af store net fanger man fuglene på vaderne, hvorpå de bliver holdt i live og solgt på markeder i byerne. Sidste forår indgik 22 skeryler som bifangst. Lederen af arbejdet med at beskytte skerylen, Christoph Zöckler og Evgeny Syrochovskiy, samarbejder med lokale ornitologer i Asien og deres mission fortsætter i bestræbelserne på at skabe forståelse for den udryddelsestruede vadefugl. Arbejdet bliver støttet internationalt, men det er ikke nok. Senest har Sveriges Ornitologiske Forening og Club 300 gennem et lotteri indsamlet 170.000 svenske kroner til arbejdet i Burma. For hver 15.000 kroner blev udloddet en original akvarel af Lars Jonsson, der deltog i ekspeditionen i 2010.

 Dato:
01. 04. 2011

 Skrevet af:
Jens Gregersen

 Fotos af:
Jens Gregersen

 Emner:
OPLEVELSER I FELTEN

 Tags:
LANGTÅET RYLE, SIBIRIEN, SKERYLE, STORRYLE, STRIBET RYLE